

Bence Miklós

Életrajz

Apám, Braun Zsigmond, 1877-ben Regőczén született [Regőcze: Bács-Bodrog vm., nagyközség]. Ma Rigycának hívják, de akkor még a nagy Magyarország déli része volt.

Apám apját Braun Ignácnak hívták, de őt én nem ismertem. Annyit tudok róla, hogy két vegyeskereskedése volt. Az egyiket apám egyik idősebb, velük élő nővére, Julcsa vezette. A másikban az apjuk dolgozott meg két másik testvére, Károly és Bella. Károly elég sokat ivott, azt beszéltek róla, hogy nincs minden rendben vele. Nagyon jó szíve volt, és ha valaki akkor jött be hozzá a boltba amikor egyedül volt, akkor elhalmozta mindenfélével, ajándékokat osztogatott. Mikor a nagyapám rájött, hogy mi történik a készletével, amíg ő áruért van, kapával jól elverte és elüldözte Károlyt, és az egyik üzletét bezárta. Azt tartotta meg, amivel egy épületben volt a házuk. Az apám hat éves volt, amikor zsidványok kiásták a bolt alatt a földet, és szekéren mindent elhurcoltak. Reggelre üres volt a bolt. Ekkor költözött a család Szegedre.

Apám anyja [szül. Kestenbaum ?] háromszor ment férjhez, de mindig özvegy maradt. Mindig özvegy emberhez ment férjhez. Minden házasságból sok gyerek volt, egyszer megpróbáltam összeszámolni őket, de ötvennél abbahagytam. Apám egész családjából személyesen szinte senkit sem ismertem, Bécsben éltek, meg szétszórva a világban féltestvérek, negyedtestvérek. Az apámat egy idegen dajka nevelte, mert az anyja nagyon beteg volt. Apámnak csak egy édestestvére volt. Braun Jankának hívták, és színház- és filmőrült volt. Többek között volt a Lukács Pál komornája, jegyszedő, öltöztető, mindegy, mi, csak színház legyen, és a színpad közelében legyen.

Apám Szegeden érettségizett [miután odaköltözött a család]. Kereskedelmibe járt [1895-ben vezették be a kereskedelmi iskolák bizonyos típusában az „érettségi vizsgálatot”. Bence Miklós apja az iskolatípus megszületésével egy időpontban végzett ilyen iskolában. Részletesebben lásd: kereskedelmi iskolák. – A szerk.]. Könyvelő volt, és később hites könyvvizsgáló lett, amikor 50 éves korában elvégezte az egyetemen ezt a szakot. Ez egyébként akkor indult, ő az első évfolyamra járt. Volt egy szabadalma is. Az apám tisztviselő volt, könyvelő, különböző nagyobb cégeknél. Rendszerint eljött a helyről, mert nem volt hajlandó hamisan könyvelni, amit megkívántak a főnökök, úgyhogy perbe került evvel-avval. Mindig vesztett persze, mert a pénz nem nála volt. Úgyhogy elég nehezen tudta ő a családot eltartani.

Az apám nagy rajztehetség volt. 15 éves korában rajzolt olyan képeket, amelyeket a mai napig őrzünk. Kölcsönkért színházjegyeket, lemásolta őket, és azokkal ment a színházba. Nagyon művelt ember volt, beszélt nyelveket, németül, franciául, angolul, olaszul is valamelyest. Németül anyanyelvi szinten beszéltünk, ő angolul is nagyon jól beszélt. Otthon sokat rajzolt, de nem tudom pontosan, miket, mert ugye elajándékozta, meg a bátyáméknál volt néhány nagyon szép képe, de az elveszett. Elég sokat festett. És gyönyörű verseket írt. Van is egy verseskötete. Ezenkívül még megmaradt a hadinaplója. Sakkozott is, voltak állandó sakkpartnerei, szenvedélyes sakkozó volt. Minket is megtanított sakkozni. 1903-ban nősült Szegeden.

Anyám Törökkanizsán született 1882-ben [Törökkanizsa Torontál vm.-i nagyközség, vegyes – magyar és szerb – lakossággal. – A szerk.]. Buchhalter Arankának hívták. A neve könyvelőt jelent. De az az érdekesség, hogy a családjának egészen az én apámmal való házasságig nem volt semmi köze a könyveléshez. Kisiparos családból származott, az apja, Buchhalter Lipót szabó volt. Az anyám nem tanult ki semmilyen szakmát, otthon, a háztartásban volt végig, három gyereket nevelt föl.

Az [anyai] nagymamám, Buchhalter Lipótné [szül. Schiller Berta] nálunk lakott. Nem tudom, honnan jött vagy mit csinált, csak arra emlékszem, hogy mióta az eszemet tudom, nálunk lakott és özvegy volt. 1931-ben halt meg, amikor én épp készültem az érettségire. A nagymama, krumplisrétest csinált, ha jóban akart velem lenni, vagy ha meg akart főzni engem. Voltak családi vacsorák, születésnapok, ünnepek is. Ennyit tudok róla és még azt, hogy elég vallásos volt. Szerintem ő péntekenként is imádkozott, és gyertyát is gyújtott.

Apám bevonult 1914-ben Erdélybe, 53 hónapot volt ott. Százados volt, az erdélyi körvasút parancsnoka. Úgyhogy az egész család együtt volt Brassóban, mert akkor a tiszték megtehették, hogy magukkal vitték az egész háztartást. Az első háborút végigcsinálta a három gyerekkel, praktikusán egyedül. Utána Gyimesbükkre mentünk – az volt a régi román határ –, onnan már menekültünk a betöréskor [lásd: a román hadsereg behatolása Magyarországra]. Ott mindenféle zűrök voltak, robbantás meg egyebek. Én a lövészárkokra emlékszem csak, mert elég kicsiny voltam még. 1917-ben jöttünk vissza Pestre. Apámnak volt hat háborús kitüntetése, meg két sebesülése is volt. Úgyhogy egy ideig kapott is 30 forint rokkantellátási díjat, plusz egy forint gyermektartást. Az volt az én havi zsebpénzem.

Amikor visszajöttünk Pestre, a Lónyai utcában, egy nagy bérházban laktunk egészen 1935-ig. A Lónyai utcai lakás udvarra néző kétszobás lakás volt. A ház maga kétudvaros volt, mi a második udvar negyedik emeletén laktunk. Egyik szobában a gyerekek, másikban a felnőttek. Egy ideig volt háztartási alkalmazottunk. Érdekes, egy ilyen nagy bérházban laktunk, mondom, a Lónyai utcában, ahol vegyes társaság volt. A zsidóknál voltak háztartási alkalmazottak, akik azonos anyagi szinten voltak. Keresztényeknél nem volt. Érdekes.

A testvéreimmel jól megvoltunk. Attól függetlenül, hogy nagy volt a korkülönbség, mert én lemaradtam. Ők ugye már mit tudom én, szórakoztak, moziba jártak, amikor én még éppen csak írni tanultam. 10 évvel vagyok fiatalabb náluk.

Klári nővérem 1908-ban született Szegeden. Elég fiatalon megházasodott. Fiuméba ment férjhez [férj: Francesco Nauman], egy gyereke lett. A férje kereskedő volt, egy gazdag kereskedőcsalád leszármazottja. Nagy üzletük volt, azt hiszem, a ház is az övék volt. Bőrdíszműtárgyakat, ruhákat meg mindenféle kiegészítőket árultak. Elég vallásosak voltak. 1943-ban, amikor a németek megszállták Olaszországot, elvitték őket a gyerekekkel együtt. 1944-ben itt vitték őket keresztül Magyarországon, de nem tudtunk találkozni, én sem voltam már akkor itthon. Semmit sem tudunk róluk. Valószínűleg Auschwitzban ölték meg őket, ha egyáltalán eljutottak odáig.

A bátyánkat Ferencnek hívták, 1906-ban született Budapesten. Akkor a szüleim egy rövid ideig itt éltek, Pesten. Textilügynök volt. Megházasodott, de nem lett gyereke. Egy nála jóval idősebb asszonyt vett el, Goldner Vilmát, aki 1900-ban született; de szerintem jól megvoltak. Rengeteget utazott, sohasem szeretett egyhelyben maradni. Azért maradt a háború után is utazó, hogy mindig

meheessen. Az országban sokféle voltak sakkpartnerei. Szenvedélyes sakkos volt, apánktól tanulta a különböző taktikákat. Verset is írt, azt hiszem, ebben is tehetséges volt. A háború után Zuglóban laktak, sokat járt hozzánk, játszott a gyerekekkel. Nagyon idősen halt meg, 1998-ban, 92 évesen.

A Lónyai utcai elemibe jártam négy évig, aztán a négy reált [azaz valószínűleg a reáliskola alsó négy osztályát, lásd: gimnázium és egyéb középiskolák] a Horánszky utcában végeztem, és onnan átmentem a Vas utcai felső kereskedelmibe [lásd: kereskedelmi iskolák]. Ott érettségiztem 1931-ben.

A barátok között sohasem volt szempont, hogy zsidó legyen, a feleséggel kapcsolatban sem volt ilyen előírás. De az iskolán keresztül meg az adott korszakban érezni kellett. Ebből következett, hogy az ember nem mert akárkikkel barátkozni, nemhogy családot alapítani. Az elemiben még nem volt, ha jól emlékszem, semmi különös. Elviselhető, szolid antiszemitizmus volt csak.

Nehezen érettségiztem le, mert volt néhányunknak igazgatói megrovásunk, és majdnem kicsaptak. Olyan hatan-heten, akik a magyar szocialista nem tudom, micsodába jártunk – az illegális kommunisták is odajártak ilyen összejövetelekre.. Az egyik osztálytársam volt a főkolompos. A nagybácsija szocdem képviselő volt, az apja pedig a „Népszavá”-nál dolgozott, úgyhogy oda húzott, és minket is beszervezett. Ebben a társaságban, azt hiszem, egy kivétellel mindannyian zsidók voltunk. Bent nyalókáztunk választások előtt [plakátokat ragasztottak tiltott helyekre], és volt privát szemináriumunk is. Itt inkább irodalmi dolgokról volt szó, egy-egy könyv ismertetése, egy-egy író munkásságának áttekintése. Volt egy-két igen tehetséges gyerek is köztünk, akik nagy része elpusztult a háborúban. Az iskolában ez valahogy kitudódott, és akkor hatunkat vagy hetünket raportra vittek az igazgatóhoz. Meg volt leventeoktatás, és mi eldobáltuk a fegyvereket, renitensek voltunk. Valahogy megúsztuk egy igazgatói megrovással, úgyhogy hagytak minket leérettségizni.

Mindig sokat sportoltam. Úsztam meg pingpongoztam, jól korcsolyáztam, és még vízilabdáztam is. Jártam a Komjádi bácsihoz, akinek sokat köszönhet az úszósport. Örökké vizes volt, mindig ott ugrált. Komi bácsi áldott jó ember volt. Aztán apánkkal jártunk kirándulni. Hajnalban fölkelünk kettőkor vagy háromkor, és elindultunk – mert nem szálltunk villamosra vagy ilyenre, 9–10 órára már a hegyek között voltunk. Meg a csillaghegyi strandra is jártunk nyaranta.

Nyaralni nem nagyon jártunk. Hat éves voltam, amikor apámnak valakivel találkozója volt valahol Balatonon, nem tudom, Bogláron vagy Lellén, s akkor utánaszaladtam, hogy vigyen el, mert még nem láttam a Balatont. Nahát így akkor láttam először a Balatont. Én sokat eveztem, volt egy közös használt csónakunk, azzal a Dunára jártunk evezni. Volt olyan, hogy sátorral mentünk hosszabb időre.

Apám nem volt kimondottan vallásos ember, de mindent megmutatott, és mindent megtartott. Tehát a Pészah volt tartva. Volt például szédereste, amit az apám vezényelt le. Olvastuk a Haggadát, és én mondtam a má nistánát, és kerestem az áfikóment. Nem emlékszem, hogy külön étkezés lett volna Pészahra, és egyébként sem volt kóser a háztartás. Péntekenként nem jártunk el a templomba, azt nem tudom, hogy az apám elment-e. De az iskolával jártam, Scheiber [lásd: Scheiber Sándor] volt a hittantanárom, és volt bar micvóm is a Nagy Fuvaros utcai templomban.

Apámnak volt a fölfogása, hogy a gyerekeinek mindent megmutat, megtanítt, aztán a többi ők döntsék el. Hát mi nem a vallásosság mellett döntöttünk. Egyikőnk sem. Nekem sajátos fölfogásom van erről, mert imádkozni mindenhol lehet, nem csak templomban; temetőbe sem járok, mert emlékezni bárkire lehet bárhol.

[Érettségi után] a Fiumei Kávébehozatali Társasághoz [A Fiumei Kávébehozatali Társaságot 1899-ben alapították. Az első világháború után fiókküzleteket nyitottak a fővárosban. Közel húsz üzletben árusítottak saját márkacikkékként forgalomba hozott fűszer- és csemegeárut, köztük teát is. – A szerk.] kerültem, annak egy fiókjában dolgoztam. Olyan 20 éves lehettem, amikor ügyvéddel elintézték, hogy megkapjam a nagykorúságot, hogy üzletvezető lehessenek, illetve hogy italmérési engedélyt is lehessen a nevemre írni. Ez persze nem olyan italmérés volt, hanem zárt palackokban árultak a Fiumeinél mindenféle italt. De kellett engedély, és az engedélyt a vezető nevére kellett kérni.

Vera [későbbi felesége] egy irodában dolgozott az Elektromos Motorgyárban, a Csengery utcában. Ott vele szemben ült egy lány, aki – ez nem vicc, amit mesélek – folyton azt mesélte, hogy volt neki egy udvarlója, aki csinos volt, meg gavallér volt, meg minden. Szakítottak ugyan már, de mindig szépen emlékezett rá. Történetesen ez az udvarló a Fiumei Kávébehozatali Társaság fiókjában – a Szent István körúton, egy nagy saroküzlet – dolgozik. Nahát ez én voltam, meg az üzletvezető is én voltam. (Egyébként érdekes, hogy a Fiumeinél dolgoztak a zsidók, a Meinlnél a keresztények. Ez nem volt szabály, de így alakult, mint ahogy a zsidók mindig a 'c' osztályba jártak. Minden iskolában így volt. Ez is csak egy íratlan szabály volt. Mindig azt mondták, hogy hittanóra-egyeztetés miatt van erre szükség, hogy a zsidók egy osztályba járjanak. Aztán hogy milyen tanárokat osztottak ezekhez az osztályokhoz, az már tényleg nem ide tartozik.)

Vera a Sziget utcában lakott, és a munkahelyére menet elhaladt többször az üzlet előtt, megnézegettük egymást magunknak (ugye ő már hallott rólam a kolléganőjétől). És aztán egyszer bejött vásárolni. És akkor én randevút kértem és belement. Valahogy így kezdődött. Ez 1941-ben volt. Akkor én már egyszer bevonultam [munkaszolgálatra], és Erdélyben voltam. És 1944. március 19-én bejöttek a németek [lásd: Magyarország német megszállása], és április 15-én megesküdünk. Mondván, hogy úgyis minden mindegy. Két légiriadó között voltunk az előljáráson [anyakönyvezető]. Csak polgári esküvőnk volt, templomit nem tarthattunk. (Majd a hatvanadikat [házassági évforduló] templomban tartjuk. Három év múlva lesz.)

Akkorra én már segédmunkás voltam abban a gyárban, ahol ő [felesége] dolgozott. Leépítettek a zsidótörvények miatt, és oda kerültem a gyárba, fizikai állományba, és betanított munkás lettem, motor forgórészeket balanszíroztam gépen.

De menjünk sorban. 1942. januárban behívtak, és 1943 novemberében hazakerültem. A Donnál voltam meg mindenféle „jó helyen”, a legjobb barátaim pusztultak el, én meg véletlenül megmaradtam. Egy évig Siankiban [ma Ukrajna – A szerk.] voltunk, ez a lengyel Kárpátok északi oldala, lengyel terület volt. Ide még egyenruhában mentünk, és akkor 1943 októberében jött egy parancs, hogy otthonról küldjenek civil ruhát. Egyszerűen nem voltunk katonák többé, foglyok, rabszolgák, nem is tudom, mik voltunk. Én azért maradtam meg, mert elkerültem a munkaszázadtól a gépkocsizókhoz, mert tudtam tehergépkocsit vezetni. Amikor áttörték a doni frontot, egy traktorral húztuk a teherautót, és avval jöttünk kalandos úton Kijevig.

Aztán májusban [1944] megint bevonultam. Az Ezredes utcában volt egy gépkocsizó-laktanya, ott voltam. És onnan jártam haza a Sziget utca 40-be, ahova az egész családom mint csillagos házba került. Egyszer, át akartam jönni a Margit-hídon, és a kapuban elkapott engem egy pizsok törzsőrmester, és visszaparancsolt. 10 perccel később fölrobbant a híd [1944. november 4-én robbant fel az aláaknázott Margit híd baleset következtében. – A szerk.]. Amikor jött a Horthy [lásd: Horthy proklamáció], azt hittük, hogy rendben lesz minden; estére jöttek a nyilasok [lásd: nyilas hatalomátvétel]; akkor bezárták a laktanyát is. Onnan aztán bevagoníroztak minket, vagonba zsúfoltak a Józsefvárosi pályaudvaron, Pozsony- Ligetfalunál tettek ki, és oda jártunk tankcsapdákat ásni [A Margit híd felrobbanásának időpontjából következtetve ez néhány héttel a Horthy proklamáció közzététele – 1944. október 15. – után lehetett. – A szerk.]. Onnan egy barátommal megszöktünk Bécsbe, és pár nap illegális lógás után elkerültünk egy Ervin Metten nevű nyomdába. Ott nyomták a német zsoldkönyveket valami húsz nyelven. Szereztünk illegális papírt, de megfogtak, és börtönbe kerültek. Onnan Lichtenwörthbe kerültem, és ott jöttek be aztán a szovjet csapatok. A feleségem azt mondta magában (amikor már hosszú hónapokig nem volt rólam semmi hír), „ha él, akkor az első házassági évfordulónkra hazajön”. Az április 15-én volt. És én április 16-án a tifuszból épphogy nagyjából felgyógyultam, irtó soványan betámolyogtam a Sziget utcába.

Anyám a háború alatt együtt volt az apámmal egy csillagos házban, és a felszabadulás előtt néhány nappal az apám elment vízért, mert a házban egyáltalán nem volt víz, és mikor a kapu előtt volt, egy gránát repeszei megölték. Az anyám így maradt özvegy. Egyedül élt aztán, néhányszor kértem, hogy lakjon velünk, de ő jobb szeretett egyedül maradni. Sokat jártam hozzá. Anyám szerintem járt templomba, talán nem minden héten, de eljárogatott. 1960-ban halt meg. Igazán többre már nem emlékszem.

Az anyámnak volt egy öccse. Buchhalter Józsefnek hívták. Textilkereskedő volt. Megnősült, egy vidéki nagybérlő lányát vette el, és aztán Pesten laktak. [Az első világháborúban] volt az olasz fronton, Isonzónál, aztán egy textiltoltja volt a Vilmos császár úton [Budapesten]. [A második világháborúban] a Dunába lőtték, de kiúszott, s még elég sokáig élt [1944 októbere, a nyilas hatalomátvétel után szabadon garázdálkodtak Budapesten, és sok zsidót kitereltek a Duna-partra, majd belelőtték a folyóba. – A szerk.].

Amikor felszabadultunk, visszaköltöztünk az eredeti házba. Nem a régi lakásunkba, hanem egy másikba, amit üresen találtunk. Ebben a lakásban előttünk németek által elhurcolt kényszermunkások laktak, akik aztán elvittek minden mozdíthatót magukkal, amikor kivonultak. Üres volt a lakás, és tele volt poloskával. De hát örültünk, hogy visszamehettünk.

A felszabadulás után hívtak vissza a régi cégemhez, a Fiumei Kávébehozatali Társasághoz, ahol én előtte több mint 10 évet dolgoztam. De nem mentem vissza, mert azt mondtam, hogy én nem akarok többé alkalmazott lenni, és csináltam egy saját üzletet. Még előtte egy rövid ideig egy papír-írószer boltba szálltam be, de összevesztem a főnökömmel, és önállósítottuk magunkat a Hold utcában. Megismerkedtem ott egy sráccal, akinek az apja a Nemzeti Bankban volt, megkaptuk azt a helyiséget, és körülbelül négy évig volt ez a kis üzletünk, papír-írószer, irodagép. Aztán föladtuk és elhelyezkedtünk. Én a Tankönyvkiadónál helyezkedtem el, aztán különböző vállalatokhoz kerültem, egyik helyről a másikra. Csináltuk az államosításokat [lásd: államosítás Magyarországon], és mindenhol, ahol én leállamosítottam, lejegyzőkönyveztem, valakit ott hagytam, és az a valaki mindig igazgató lett, én meg mentem tovább. Végül a Klauzál téri libás csarnokot államosítottam, és úgy kerültem az élelmiszerszakmába. Aztán voltam közértés [a Közért

Vállalat alkalmazottja], meg csemegés [a Csemege Kereskedelmi Vállalat alkalmazottja].